

Stefan Heeb: Co je to „Západ“?

 infokurýr.cz/n/2024/12/01/stefan-heeb-co-je-to-zapad

kurýr

1. prosince 2024

Kontury civilizace na křižovatce

„Západ“ je nepolapitelný, jak jako hmatatelná entita, tak jako koncept. Je to tak komplexní civilizace, že její jednotu a jednotu je těžké pochopit. Na jedné straně je to pravděpodobně nejvlivnější civilizační síla, která kdy existovala, pokrývající celou zeměkouli. Jeho způsoby myšlení jsou stejně rozšířené jako jeho systém psaní. Světonázory, sociální vzorce a technologie, které pocházejí ze Západu, prostupují téměř každý kout planety. Západní vliv byl všudypřítomný po generace.

Na druhou stranu Západ není ani snadno identifikovatelný, ani zjevně jednotný a homogenní celek. Rozprostírá se na několika kontinentech a zahrnuje značnou kulturní, sociální a jazykovou rozmanitost. Politicky také postrádá okamžitě rozpoznatelnou jednotnou strukturu. Kritici a političtí aktivisté, kteří kladou rovnítko mezi Západ jako celek a jeho část, riskují povrchní zjednodušení nebo v horším případě úmyslné překroucení.

Západ se stal tak všudypřítomným a ohromujícím, že jen stěží někdo na světě může uniknout jeho vlivu, zatímco průměrný „Západák“ si nemusí být vůbec vědom toho, jak „jejich civilizace“ utváří jejich vlastní identitu – a vůbec ne „Západ“. Na druhé straně hlasití zastánci geopolitického „Západu“ mají tendenci lpět na určitých názorech zaměřených na jednotu, jak je prosazují mocenská centra podél osy Washington-Londýn-Brusel.

Neexistují žádní „západní vědci“, kteří by nám pomohli porozumět Západu, ani neexistuje jediná disciplína věnovaná studiu Západu. Přesto se prakticky všechny obory – a nejen na Západě – zabývají aspekty Západu nebo implicitně uvažují v podmínkách západní civilizace. Filosofie často znamená západní filozofii a sociologie se

zaměřuje především na západní společnosti. V oborech, jako je sinologie, japanistika nebo ruština, je „Západ“ považován za implicitní opak, aniž by to bylo jasně formulováno nebo odůvodněno.

Ti, kteří mají hlas na Západě, se dlouho považovali za referenční civilizaci a střed světa. Západ, opojený svou vlastní globální dominancí a aroganci, která s ní přichází, si dopřál luxus, že nemusí jednat jako jednotná entita a nepovažuje se za ni.

Globální řády se vždy točily kolem moci (mocí) zakořeněné na Západě, ať už v unipolárních, bipolárních nebo západocentrických multipolárních globálních konfiguracích. Nyní, když se jednopólový moment nezpochybnitelné hegemonie chýlí ke konci, čelí Západ, poprvé po staletích, skutečné civilizační výzvě jak své identity, tak svého místa ve světě.

V tomto úvodním článku k této platformě se snažím představit „západní otázku“ v co možná nejkondenzovanější formě. V dalších příspěvcích se budu podrobněji věnovat různým aspektům a mimo ně. Velká část tohoto článku je založena na mé připravované knize „*My a Západ (a svět)*“.

Ve svém dlouhém a intenzivním bádání jsem nenarazil na nikoho, kdo by formuloval přesvědčivý popis toho, co je Západ. A co je horší, zdá se, že se skoro nikdo ani neptá. Může být v otázce něco špatně, nebo je v ní nějaký zásadní problém? V každém případě je „Západ“ neustále označován, buď jako vágně definovaná a předpokládaná civilizace, nebo častěji jako podobně vágně definovaná a předpokládaná geopolitická nebo sociální entita.

Kombinovaná perspektiva civilizace, která se vynořila v průběhu historie, a současné společenské jednoty se však jeví jako přesvědčivá. Západ lze chápat jako soubor vzorců sociálních vztahů,

norem a hodnot, institucí a infrastruktur a systémů významů, přenášených v průběhu času, vše formované a vyjádřené prostřednictvím idejí, jazyka a společnosti. Jaké jsou základní aspekty Západu jako historické civilizace, které vedly k dnešnímu definování Západu a nadále jej definují? Jinými slovy: Z čeho se skládá dnešní Západ a jak je ukotven v historicky vyspělé civilizaci?

Velmi stručně: Jako historicky vyspělá civilizace – jedna z mnoha – je Západ založen na romanizované, germanizované a christianizované západní Evropě, v rámci seberefrenční imperiální kontinuity k (západní) římské říši a pod duální imperiálně-papežskou strukturou, vždy s odkazem na staré Řeky v pozadí. Na těchto základech vznikla západní civilizace v prvním tisíciletí našeho letopočtu a následně formovala její renesanci a modernizaci a přenesla ji do světa vlastní expanzí. V průběhu staletí se stále více stávala ústředním civilizačním odkazem, který si dokonce mohl dovolit posunout se až na postmoderní limity své vlastní rozpoznatelnosti ve svém poslání šířit liberalismus a další hodnoty, které považoval za univerzální.

Po dosažení unipolárního okamžiku dovedl financionalizovaný a neoliberální Západ – v čele s anglosférou – do extrémní expanzi globalizovaného finančního kapitálu, který skrývá ve svém jádru. Lidé na celém světě byli „zmocnění“ svou logikou krátkodobé ziskovosti soutěžit o sociální mobilitu uprostřed nejistoty a stresu. Navíc elity Západu svými progresivně-liberálními ideály potěšily a obtěžovaly obyvatelstvo všech zemí a civilizací. Ale liberální hegemonie je u konce. Jak trefně píše Glenn Dennen, i když v trochu jiném kontextu: „Liberální hegemonie již není liberální a hegemonie je vyčerpaná.“

„Oficiální“ pohled na Západ reprezentují nadnárodní orgány, jako je Evropská unie (EU), Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) a Skupina sedmi (G7), stejně jako vlády nejmocnějších západních

zemí. země a přední média v příslušných oblastech diskurzu zastupují. Podle tam prezentovaného sebeobrazu je Západ společenstvím hodnot a zájmů, které hájí svobodu, demokracii, právní stát a lidská práva uvnitř i navenek.

Podle stejného sebeobrazu se Západ v globálních záležitostech staví do pozice pólu liberálních demokracií a čelí pólu autokracií. Hájí liberální světový řád „založený na pravidlech“ proti těm, kteří jej údajně neoprávněně napadají. Opatření, jako jsou vojenské intervence, které nebyly schváleny Radou bezpečnosti OSN, nebo ekonomické sankce, na které se mezinárodní právo nevztahuje, jsou někdy považována za nezbytná a oprávněná. Pokud jde o Západ jako současnou geopolitickou entitu, vše závisí na tom, jak kdo posoudí životaschopnost tohoto oficiálního pohledu ve světle skutečně existujícího Západu.

Oficiální pohled na geopolitický Západ ve svém jádru obsahuje dva předpoklady. Jednoduše řečeno jsou to: „My jsme ti dobří“ (ve smyslu „jsme de facto morálně nadřazená civilizace vybudovaná na morálně nadřazených principech“) a „máme právo či povinnost celosvětově zasahovat“ (i bez globálního konsensuální a nezávislé na mezinárodním právu).

Avšak podle kritičtějšího pohledu má skutečný Západ zájem především na udržení své hegemonie. Především Washington (USA), Londýn (Spojené království) a Brusel (EU a NATO) prosazují unipolární světový řád způsobem, který zajišťuje, že se nemůže objevit žádný rovnocenný konkurent, s cílem vytvořit úplnou dominanci ve vojenské, politické, hospodářské a technologické oblasti. Z tohoto pohledu je tento cíl sledován i nezákonnými prostředky, jako jsou operace změny režimu, jednostranné sankce a další formy hrozeb a nátlaku, přičemž odkazy na lidská práva a demokracii jsou spíše oportunistické a pokrytecké než principiální. Navíc kritici na Západě a nepohodlní politici jinde jsou někdy nemilosrdně umlčovani.

Jediným autorem, který podle mého názoru správně formuloval otázku „Co je Západ?“, je Emmanuel Todd v kapitole své nedávné knihy „*La défaite de l'Occident*“ (Porážka Západu). Vytváří ucelenou definici Západu s odkazem na historické dimenze vzdělanostního a ekonomického rozvoje a staví ji do protikladu k užší definici založené na kritériu účasti na liberální a demokratické revoluci. Zatímco první definici aplikuje převážně na velké země G7 nebo NATO plus Japonsko, druhá definice zahrnuje pouze Velkou Británii, USA a Francii.

Pomineme-li osudy jiných národů v Toddově celkovém pohledu, zařazení Japonska na Západ považuji za znepokojivé. Japonsko je sice geopoliticky propojeno se Západem a sdílí některé formální politické instituce, ale civilizačně se liší prakticky na všech hlubších úrovních světonázoru a světa života. Zajímavé je, že zatímco Todd hledá historicky podloženou sociologickou definici Západu, nevrací se dále než o několik století zpět ani nezvažuje jiné relevantní sociální kategorie.

Jako první přístup k pochopení obrysů Západu prostřednictvím srovnání se mi jako užitečný výchozí bod zdá rozlišení mezi civilizační a geopolitickou blízkostí. I když je to stále přílišné zjednodušení, mnohem blíže se to blíží cíli vymezit Západ. Rusko je například v mnoha ohledech civilizačně blízké Západu, ale není geopoliticky sladěno, zatímco Japonsko je geopoliticky sladěno a civilizačně odlišné. V tomto smyslu by Čína byla případem civilizační i geopolitické neblízkosti.

S posloupností od výše zmíněných civilizačních důvodů přes modernizaci a expanzi až po současnost je zde široké pole, které je potřeba zvážit. Západ ve své hloubce a rozmanitosti nepostrádá dimenze, které je třeba zkoumat a rozvíjet.

Současný přechod od unipolárního k multipolárnímu světovému řádu nás staví před velké výzvy. Západ čelí vyhlídce, že už nebude středem světa. To znamená, že musí nejen najít své místo ve vznikajícím multipolárním světě, ale také se redefinovat přetvořením své vlastní identity. Západ musí vyvinout novou, „postunipolární“ verzi sebe sama.

Ani současná verze západní integrace kolem EU, NATO a G7, ani alternativa uchýlit se ke koexistenci suverénních národních států – nebo nyní potenciál obnovené America First plus nespoutaný, asertivní imperialismus – se nezdají být v zemi životaschopné. tvář vznikajícího multipolárního řádu civilizovaných států, mezi které patří Čína, Indie, Rusko a Írán, jsou přesvědčivými modely. „Západ“ nemůže zůstat ani svým imperiálně expanzivním já, ani se jednoduše přeměnit v současnou a zdravou verzi suverénních národních států koexistujících ve svých nejlepších republikánských a demokratických tradicích. V jádru geopoliticky nejde o nic menšího než o hledání svého místa v postunipolárním rámci a civilizačně či filozoficky jde o přípravu na takový rámec – naučit se vidět sebe sama jako jeden odkaz mezi mnoha.

Na začátku unipolárního okamžiku byla příležitost vést a utvářet svět, který se vyznačuje vzájemnou spoluprací. Tato příležitost však byla ztracena kvůli obsedantnímu přístupu herní logiky s nulovým součtem a blokového myšlení. Na rozdíl od minulých dob se Západ už nemůže schovávat za výmluvy, že svět prostě funguje cynickým způsobem. Sám se choval spíše cynicky a byl zdrojem zachování této logiky, kdy byla možnost pokročit s jiným postojem a posunout svět silněji směrem pryč od hegemonie, imperialismu a oligarchie.

Nyní, tváří v tvář novým hranicím, bude Západ nucen zjistit, kdo a co vlastně je. Lidé na Západě budou muset určit, zda jsou skutečně soudržnou jednotkou, a pokud ano, z čeho se tato soudržnost – jejich identita – skládá. V současnosti existuje mnoho cest, přístupů a vizí, ale podle mého názoru žádná není přesvědčivá, koherentní nebo široce podporovaná. Role, kterou národní státy a nadnárodní

úroveň – možná jednou řádně a demokraticky legitimizují? – sjednocený Západ by mohl jednoho dne hrát, zůstává stejně nejistá jako otázka, zda by něco takového mělo být považováno za žádoucí.

V tomto kritickém okamžiku navrhuji vnímat výzvy, které před námi stojí, jako příležitost k růstu a zralosti, spíše než jako důvod k hněvivému chování, které shazuje šachovnici. Proč si místo toho nepředstavit novou západní renesanci, zakořeněnou v našich nejlepších demokratických (anti-oligarchických), republikánských (antiimperálních) a liberálních tradicích, která vyvažuje společné dobro se svobodou jednotlivce? Aby toho Západ dosáhl, musel by se vzdát hegemonie, imperální kontinuity, amorálního realismu a nečestné expanze. Místo toho by musela převzít roli kooperativního aktéra v multipolárním světě založeném na suverénní rovnosti států a civilizací.

Kudy vede cesta unipolárního Západu?

Autor: Stefan Heeb

